

М. В. Попович

Ірраціональне

ІРРАЦІОНАЛЬНЕ (лат. *irrationalis* – безглуздий, алогічний; такий, що не має числової міри) – несумірне і несумісне з розумом, безглузде й абсурдне. У цьому розумінні ірраціонал. (несумір. з числом і несуміс. з розумом) була для греків величина діагоналі квадрата при стороні, рівній одиниці. Такі матем. аналогії використовували філос. течії, що не тільки вважали реальність несумір. з розумом, а й шукали способів безпосеред. проникнення в таємниці буття, минаючи розум і логіку. В сучас. ірраціоналіст. літературі йдеться взагалі про сенс буття і про [абсурд](#) або повну безсенсовність як осн. його характеристику. У протистоянні раціональності ірраціоналізму йдеться про можливості розуму саме в осягненні [істини](#). Від шаман. практики до сучас. містич. візіонерства протягом історії цивілізації віра в могутню силу ірраціонального протистояла опорі на розум в пізнав. і практ. діяльності. Особливим видом заперечення раціональності «здорового глузду» на користь здатності розуму, не обмеженого нормал. логікою, стала у 19–20 ст. «діалектична логіка», що теж прагнула до прямого і безпосеред. оволодіння істиною. В укр. філос. традиції перевагу «глупоти» вірного, тобто його ірраціонал. віри над раціонал. «еллін. премудростями» обстоювали І. Вишенський і полемісти; однак в укр. культурі переважала раціоналіст. традиція. Невдоволений нею вихованець Києво-Могилянської академії П. Величковський створив містич. напрям у православ'ї. У новітню добу в укр. культурі був поширений культ ірраціонал. дії, що спирається на цінності та волю і не підпорядкована розуму («філософія чину», Д. Донцов та його прихильники). Прикладами абсурду є мовні конструкції, невпорядковані на різних рівнях: фонет., грамат., лексич. (абракадабра, фольклорні нісенітниці) чи вищих смисл. рівнях. Логіч. моделлю абсурду (ірраціональності) є суперечлива система тверджень, з яких випливає все, що завгодно. Отже, абсурд і в бутті, і у наук. пізнанні, і в мовній діяльності – втрата структури, переважання хаосу над порядком; абсурдність чи ірраціональність можна розуміти як переважання хаосу над порядком в природ., соц., псих. процесах. Увага науки і філософії до ірраціонал. не тотожна ірраціоналізму – так, ні психоаналіз З. Фрейда, ні філософія абсурду А. Камю самі не є ірраціоналістичними; ситуації втрати внутр. структури й організованості, розвалу упорядкованості і проходження через хаос є реальністю і становлять великий інтерес.

Бібліографічний опис:

Ірраціональне / М. В. Попович // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2011. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-12630>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).